

DR HAB.
MAGDALENA
BŁASZCZYK

Ochrona środowiska a instrumenty prawnokarne

Firmy muszą respektować coraz więcej nakazów i zakazów, z których są rozliczane.

Ochrona środowiska to jeden z priorytetów w ramach polityk unijnych. Przekłada się, w szczególności, na systematyczny przyrost obowiązków implementacyjnych nakładanych na państwa-strony, w tym też na Polskę, zwłaszcza w wymiarze indywidualnym oznacza to konieczność respektowania coraz większej liczby nakazów i zakazów, z których jesteśmy na różne sposoby rozliczani. Raporty ESG (Environmental, Social and Corporate Governance), jedno z najnowszych narzędzi takich rozliczeń, w założeniu powinny skłaniać zobowiązanych przedsiębiorców do zwiększenia odpowiedzialności, w szczególności – za środowisko (environment), do przykładania większej wagi do nadzoru wewnętrznego i compliance. W takim ujęciu ochrona tych najcenniejszych wartości ma się przedsiębiorcom opłacać, powinni mieć z niej gospodarce profity. Na przeciwnym biegunie do takich „miękkich” narzędzi motywacyjnych lokują się „twarde” motywatory – nakazy i zakazy obwarowane sankcjami penalnymi, w postaci administracyjnych kar pieniężnych czy też sankcji stricte karnych. One również ewoluują – w kierunku zwiększenia poziomu surowości, obliczonego na zniechęcenie adresatów norm do ich naruszeń.

Z dniem 1 września 2022 r. weszły w życie przepisy ustawy z 22 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej (DzU poz. 1726; dalej też – nowela). Na mocy tej noweli istotnej modyfikacji uległy przede wszystkim przepisy penalne dedykowane ochronie środowiska, w szczególności te ulokowane w kodeksie karnym (tekst jedn. DzU z 2022 r. poz. 1138 ze zm.; dalej też – k.k.), istotne też z punktu widzenia przedsiębiorców. Ich zmiany prowadzą do wzmocnienia ochrony środowiska za pomocą instrumentarium prawnokarnego.

Zmiany w kodeksie karnym

Gros zmian wprowadzonych przez nowelę w kodeksie karnym stanowią zmiany rozdz. XXII k.k., zawierającego przepisy definiujące przestępstwa przeciwko środowisku.

Na mocy noweli doszło do istotnego zaostrzenia – praktycznie do podwojenia – dolnych i górnych granic sankcji za przestępstwa – zarówno umyślne, jak i nieumyślne, popełniane z nieostrożności, zdefiniowane w art. 181 k.k. (spowodowanie zniszczenia środowiska przyrodniczego), art. 182 k.k. (spowodowanie zanieczyszczenia środowiska), art. 183 k.k. (składowanie odpadów wbrew przepisom). Dla przykładu, sprawa umyślnego występkę z art. 183 § 1 k.k. musi się obecnie liczyć z karą pozbawienia wolności od roku

do lat dziesięciu (do 31 sierpnia 2022 r. groziło mu pozbawienie wolności od trzech miesięcy do lat pięciu), a nieumyślnego – z art. 183 § 6 k.k. – z grzywną, ograniczeniem wolności albo pozbawieniem wolności do lat pięciu (przed wejściem w życie noweli sankcja obejmowała pozbawienie wolności do lat dwóch, również jako alternatywę dla grzywny i ograniczenia wolności). Na mocy noweli do art. 183 k.k. dodano też nowy typ przestępstwa porzucania odpadów niebezpiecznych w miejscu nieprzeznaczonym do ich składowania lub magazynowania (§ 5a), zagrożony karą pozbawienia wolności od lat 2 do 12. Zaostrzono też sankcje w art. 185 k.k., który stanowi zbiorczą podstawę surowszej odpowiedzialności za wybrane przestępstwa z art. 182–184 k.k., powodujące szczególnie poważne następstwa dla środowiska (§ 1), dla zdrowia człowieka (§ 2) oraz dla życia człowieka czy zdrowia wielu osób (§ 3).

Poważnym obostrzeniem odpowiedzialności za przestępstwa przeciwko środowisku skutkuje też zmiana brzmienia art. 47 § 2 k.k., który normuje nawiązkę. To obostrzenie ma przy tym dużo szerszy zasięg niż zmiany przepisów części szczególnej k.k., ponieważ obejmuje nie tylko przestępstwa z rozdz. XXII k.k., ale też pozakodeksowe przestępstwa przeciwko środowisku, do których – na mocy art. 116 k.k. – co do zasady mają zastosowanie przepisy części ogólnej k.k.

Przed wejściem w życie noweli art. 47 § 2 k.k. przewidywał możliwość orzeczenia

„Na przeciwnym biegunie do „miękkich” narzędzi motywacyjnych lokują się „twarde” motywatory – nakazy i zakazy

wobec sprawcy przestępstwa przeciwko środowisku nawiązki na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, w wymiarze do 100 000 zł (wymiar wynikał z art. 48 k.k.). Nowo wprowadzona zmiana tego przepisu obliguje sąd do orzeczenia, wobec każdego sprawcy umyślnego przestępstwa przeciwko środowisku, nawiązki na ten Fundusz w wymiarze od 10 000 zł do 10 000 000 zł. W razie skazania sprawcy za nieumyślne przestępstwo przeciwko środowisku sąd może orzec nawiązkę na ten Fundusz, w analogicznym wymiarze.

Zwiększenie surowości zagrożeń karnych wobec sprawców przestępstw przeciwko środowisku wiąże się z istotnym zmniejszeniem swobody sądów w doborze adekwatnych środków reakcji na popełnione przestępstwa, przede wszystkim z powodu nadania obligatoryjnego

Raporty ESG w założeniu powinny skłaniać firmy do dbania o środowisko

charakteru nawiązki czy ustalenia jej minimum na poziomie stukrotności minimalnej wartości grzywny, która wynosi 100 zł. Taki efekt wiąże się też z podniesieniem dolnych granic ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności, zwłaszcza za te przestępstwa, za które jest to jedyna przewidziana kara. Zwiększenie górnych granic zagrożenia karą pozbawienia wolności może natomiast wykluczyć stosowanie wobec sprawców

karną na zasadach określonych w tej ustawie. Są one również istotne dla tych przedsiębiorców, którzy są objęci odpowiedzialnością penalną przez ustawę o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn. DzU 2020 poz. 358 ze zm.; dalej – u.o.p.z.), tj. dla „podmiotów zbiorowych” w rozumieniu art. 2 tej ustawy – m.in. dla osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej, którym odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, z wyłączeniem Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego i ich związków. Na mocy noweli wprowadzono bowiem również zmiany u.o.p.z., które zmodyfikowały model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary jako przestępstwa przeciwko środowisku.

Do 31 sierpnia 2022 r. do nałożenia takiej odpowiedzialności mogło dojść w następstwie pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko środowisku, enumeratywnie wymienione w art. 16 ust. 1 pkt 8 u.o.p.z., określonej osoby fizycznej, wskazanej w art. 3 tej ustawy – związanej z podmiotem zbiorowym bezpośrednio – działającej w jego imieniu lub w interesie – ale też pośrednio, jako partner biznesowy – przedsiębiorca, który bezpośrednio współdziała z podmiotem zbiorowym w realizacji celu prawnie dopuszczalnego.

Warunkiem odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za każdy czyn zabroniony pod groźbą kary, ujęty w katalogu w art. 16 u.o.p.z., nie tylko są czyn zabroniony jako przestępstwo przeciwko środowisku, był pre Judykat w sprawie

karnej. Zgodnie z art. 4 u.o.p.z. popełnienie określonego przestępstwa przez sprawcę wypełniającego warunki wskazane w art. 3 u.o.p.z. musiało zostać stwierdzone prawomocnym orzeczeniem (pre Judykatem), w szczególności – wyrokiem skazującym czy wyrokiem warunkowo umarzającym postępowanie karne.

Nowela wprowadziła wyjątek od tej zasady, znosząc wymóg pre Judykatu w odniesieniu do czynów zabronionych wskazanych w art. 16 ust. 1 pkt 8 u.o.p.z. Obecnie, w przypadku popełnienia któregoś z tych czynów przez osobę, o której mowa w art. 3 u.o.p.z., podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności niezależnie od wydania wyroku lub orzeczenia, o których mowa w art. 4 tej ustawy (art. 4a u.o.p.z.). Rozszerzono też zakres art. 16 ust. 1 pkt 8 u.o.p.z., który obecnie obejmuje wszystkie typy przestępstw z rozdz. XXII k.k. oraz wybrane przestępstwa przeciwko środowisku zdefiniowane w przepisach innych ustaw (pozakodeksowe).

Tej zmianie towarzyszy zaostrzenie wymiaru ustawowego zagrożenia karą pieniężną za takie czyny. W świetle nowo dodanego art. 7a u.o.p.z. wobec podmiotu zbiorowego, podlegającego odpowiedzialności w następstwie popełnienia na jego rzecz czynu zabronionego wypełniającego znamiona przestępstwa przeciwko środowisku z katalogu zawartego w art. 16 ust. 1 pkt 8 tej ustawy, sąd orzeka karę pieniężną w wysokości od 10 tys. do 5 mln zł. W pozostałym zakresie podstawową sankcją pozostaje kara pieniężna w wymiarze od 1 tys. zł do 5 mln zł, nie wyższa jednak niż 3 proc. przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn

zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego.

Zmiany w u.o.p.z., wprowadzone na mocy noweli, są wyraźnie obliczone na zaostrzenie reżimu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary jako przestępstwa przeciwko środowisku. W odniesieniu do pozostałych czynów zabronionych pod groźbą kary jako przestępstwa albo przestępstwa skarbowe, których popełnienie może prowadzić do odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, warunki tej odpowiedzialności pozostały niezmienione. W szczególności, wszczęcie postępowania w przedmiocie takiej odpowiedzialności musi poprzedzać pre Judykat w sprawie karnej albo karnej skarbowej.

Te nowo wprowadzone zmiany w u.o.p.z. można postrzegać jako swoistą „forpocztę” zmiany całego modelu odpowiedzialności penalnej podmiotów zbiorowych na odpowiedzialność bezpośrednią, niezależną od pre Judykatu.

Zawarcie koncesji

Dla wielu przedsiębiorców ważne mogą się też okazać wprowadzone przez nowelę zmiany w art. 32 ustawy o umowie koncesji na roboty budowlane lub usługi (tekst jedn. DzU z 2021 r. poz. 541). Ich efektem jest obligatoryjne wykluczenie z postępowania o zawarcie umowy koncesji przez zamawiających publicznych (w rozumieniu art. 4 ustawy o zamówieniach publicznych), a w przypadku pozostałych zamawiających – możliwości wykluczenia – wykonawców – osób fizycznych, które prawomocnie skazano za umyślne przestępstwo przeciwko środowisku, o którym mowa w rozdz. XXII k.k. W każdym przypadku – niezależnie od tego, jaki podmiot udziela zamówienia – można też wykluczyć z takiego postępowania osobę fizyczną skazaną za nieumyślne przestępstwo przeciwko środowisku zdefiniowane w rozdz. XXII k.k.

Gama prawnych środków perswazji, obliczonych na zapewnienie poszanowania środowiska naturalnego, jest obecnie bardzo bogata. Szczególną wagę przywiązuje się do tych, których adresatami są przedsiębiorcy.

„Miękkie” i „twarde” motywatory, jako narzędzia ochrony środowiska, lokują się na przeciwnych biegunach. Te pierwsze, odpowiedzialnie wykorzystywane przez przedsiębiorców, mogą jednak przelożyć się dla nich nie tylko na profity w sferze gospodarce, ale też uchronić przed odpowiedzialnością penalną, w tym – karą, stanowiącą najbardziej brzemienne w skutki, najtwardszy z „twardych” motywatorów. /©©

dr hab. Magdalena Błaszczuk,
advokat w Grabowski
& Wspólnicy Kancelaria Radców
Prawnych sp. k.